

La pregunta sobre la llengua habitual en les enquestes d'ús lingüístic 2003-2004: dubtes sobre la seva validesa

F. XAVIER VILA I MORENO

Centre Universitari de Sociolingüística i Comunicació, Universitat de Barcelona i Parc Científic de Barcelona
Xarxa CRUSCAT, Institut d'Estudis Catalans

1. Presentació: la distinció entre els usos, els coneixements i les representacions en l'EUL

En termes generals, les enquestes de l'EUL han reeixit a reduir les interferències entre les diverses dimensions del fet lingüístic, de manera que l'eina de recollida de dades permet discernir amb certa claredat què cal atribuir a la dimensió dels coneixements, què cal atribuir a la dimensió de les representacions i què cal considerar pràctiques lingüístiques (vegeu Vila, 2004). Concretament, i partint del cas de l'EULC-03, si més no *a priori* hi hauria bastant consens a distribuir les variables sociolingüístiques analitzades de la manera següent:

1. Coneixement i adquisició:

- a) Preguntes de coneixement dicotòmic de català, castellà i altres llengües
- b) Preguntes de coneixement escalar de català
- c) Preguntes sobre llengua inicial

2. Ús lingüístic:

- a) Preguntes sobre usos lingüístics amb la família d'origen
- b) Llengua d'ús habitual de la persona enquestada i altres persones de l'entorn
- c) Ús en general de català, castellà i altres
- d) Ús lingüístic de la persona enquestada i de les persones de l'entorn en contextos, funcions o interlocutors de tipus diversos: a la llar actual, amb els diversos parents, en establiments comercials, amb metges, etc.
- e) Ús lingüístic en diferents formes de consum cultural i mitjans de comunicació
- f) Ús lingüístic efectiu durant l'enquesta

3. Representacions, ideologies i opinions:

- a) Llengua d'identificació («la teva llengua»)
- b) Preferència per usar una llengua durant l'enquesta
- c) Opinions diverses: sobre la conveniència de saber català, d'aprendre'n; sobre la unitat de la llengua
- d) Percepcions i perspectives sobre l'evolució de la llengua (durant els darrers anys, en un futur)

e) Perspectives i preferències sobre el comportament lingüístic propi en el futur

L'incert general de la distinció no impedeix, però, que hi hagi algunes variables concretes que tal vegada resultin d'atribució dubtosa, ja sigui perquè en realitat se situen a cavall de dues dimensions, ja sigui perquè la interpretació és discutible o per totes dues coses alhora.

Entre les variables encavallades entre dues dimensions es podria assenyalar la relació entre llengua inicial («quina llengua va parlar primer vostè, a casa, quan era petit/a?»)¹ i la llengua parlada amb el pare i la mare. De fet, encara que el plantejament de les tres variables és diferent, la comparació de la primera amb la combinació de les altres dues mostra que coincideixen de manera sistemàtica, tot i que entre les generacions més joves es detecta una divergència que ha estat objecte de comentari en un altre lloc (Vila, 2005, p. 134; Vila, 2006). En altres paraules, i amb l'excepció assenyalada, és possible projectar la llengua inicial a la llengua parlada amb els progenitors, i viceversa, la qual cosa és perfectament comprensible en el marc de la societat: ambdues estan profundament interrelacionades, ja que la primera llengua apresada sol ser l'ensenyada pels progenitors, i hom sol adreçar-s'hi en la llengua inicial.

Al costat d'aquestes variables profundament imbricades n'hi ha unes altres que són d'interpretació dubtosa, la classificació de les quals és, de fet, discutible i discutida. Entre aquestes destaquen, d'una banda, les preguntes que fan referència als usos amb interlocutors definits de manera imprecisa, com ara la llengua parlada amb un desconegut, la llengua parlada amb els amics de llengua catalana o la llengua parlada amb els amics de llengua castellana. D'altra banda, també són d'interpretació discutida les preguntes sobre el capteniment dels informants en contactes intergrupals, del tipus: «Si vostè s'adreça a algú en català i aquesta persona li respon en castellà, vostè generalment què fa?» Per alguns investigadors,

1. És discutible, tot i que probablement poc realista, pensar que una formulació lleugerament diferent que inclogués el terme *aprendre*, com ara «quina llengua va aprendre a parlar primer...», hauria donat uns resultats diferents.

aquestes preguntes es basen en interaccions hipotètiques i obtindrien respostes basades en representacions i comportaments presumptament normatius; per d'altres, les respostes serien més aviat fidels a comportaments reals. El tema ha estat abordat a bastament en altres llocs, de manera que aquí no s'hi insistirà (vegeu Vila, 2005, p. 113; Fabà, 2005; Vila, 2006; Fabà, 2006).

Tots aquests darrers exemples posen damunt de la taula, si hom vol de manera extrema, un dels reptes principals amb què s'enfronta la recerca demolingüística i demoscòpica en general: la validesa de les dades declarades enfront dels comportaments reals. Independentment de la consideració que hom en tingui al final, resulta evident que les respostes dels informants a les variables discutides en el paràgraf anterior són susceptibles de veure's profundament afectades per consideracions de molts tipus —com ara la dinàmica de l'entrevista, les consideracions ideològiques personals, les identitats i les identificacions etnolingüístiques, etc.— que les allunyin dels comportaments reals en situacions *in vivo*. Ara bé, aquesta possibilitat de contaminació es troba, de fet, en totes les preguntes. Així, per exemple, les enquestes EULC-03 i EULAND-04 mostren uns resultats relativament elevats de consum de català en alguns mitjans (sobretot la televisió), resultats que, encara que puguin explicar-se parcialment per altres factors, hom no pot deixar de relacionar també amb consideracions de tipus identitari i representacional (cf. Bretxa, 2005; Bretxa, Sorolla i Vila, 2005).

La distorsió que introdueixen els procediments demoscòpics en les dades de coneixements i d'usos constitueix un torpede en la línia de flotació d'una disciplina, la demolingüística, que avui encara malda per constituir-se com a camp de recerca sòlid. Si la recerca demolingüística vol guanyar-se el crèdit tant de la comunitat científica com del públic en general, cal que s'autoimposi com a prioritat de reduir al màxim els biaixos que es deriven del fet de treballar amb dades declarades. I això pot fer-se com a mínim de dues maneres: d'una banda, analitzant-ne críticament els resultats i, de l'altra, integrant la recollida de dades observacionals i experimentals en els protocols.

En aquest capítol i en el següent s'intentaran aplicar aquests principis a dos aspectes de les enquestes sobre els usos lingüístics: la pregunta sobre la llengua habitual i l'anàlisi del coneixement lingüístic.² En el capítol present s'explorà fins a quin punt els resultats de la pregunta sobre la llengua habitual poden emprar-se en tant que reflex d'uns usos efectius. En el capítol se-

güent, en canvi, s'exploraran les contradiccions entre dues maneres de mesurar el coneixement, i se'n procuraran extreure conclusions per a la recerca futura.

2. Els dubtes entorn de la pregunta sobre la llengua habitual

Les enquestes de l'onada EUL 03-04 van incloure una pregunta destinada a identificar la llengua o les llengües d'ús habitual dels informants. En el cas de l'EULC-03, es tracta, en concret, de la pregunta 205:

P. 205 (A TOTS)	
Pot indicar-me quina és la seva llengua habitual?	
¿Puede indicarme cuál es su lengua habitual?	
CATALÀ/VALENCIÀ/MALLORQUÍ	1
CASTELLÀ	2
CATALÀ (VALENCIÀ/MALLORQUÍ) I CASTELLÀ IGUAL.	3
GALLEC	4
BASC	5
FRANCÈS	6
ANGLÈS	7
ALEMANY	8
ÀRAB	9
ALTRES (ESPECIFIQUEU)	10

FONT: Torres (coord.), 2005, p. 290.

Els resultats d'aquesta pregunta han estat utilitzats en algunes ocasions com si reflectissin adequadament l'ús lingüístic dels informants.³ Ara bé, la interpretació precisa d'aquesta pregunta és, com a mínim, controvertida. D'una banda, la mateixa idea de «llengua habitual» pot entendre's de maneres diferents —en termes de percentatges d'ús, en termes de preferència d'ús, en termes d'identificació—, i no pot donar-se per descomptat que tothom l'entengui de la mateixa manera. I de l'altra, la posició de la pregunta al final del qüestionari, quan ja s'han contestat totes les preguntes sobre llengua i només en queden algunes de tipus sociodemogràfic, és força possible que condicionés la interpretació de la pregunta d'una manera difícil d'avaluar. En tot cas, es tracta d'una pregunta que convé analitzar amb deteniment, sobretot tenint en compte la utilització posterior que se'n fa a l'hora de fonamentar polítiques públiques determinades.

2. Tots dos capítols provenen d'una mateixa ponència. Aquí s'han dividit per facilitar-ne la lectura.

3. Vegeu-ne una mostra en les notícies aplegades al Centre de Documentació de la Secretaria de Política Lingüística (2005).

La primera persona que va posar damunt de la taula diverses incongruències pel que fa a la llengua habitual va ser, fins on sap qui signa aquest escrit, Albert Fabà. Al llarg de les sessions de recerca que van conduir a l'explotació de l'EULC-03, Fabà va fer notar a la resta de l'equip que els resultats de la pregunta sobre llengua habitual tenien un comportament sospitos, ja que en alguns casos els resultats semblaven excessivament propers als de la llengua d'identificació, mentre que en altres casos es comportaven de manera diferent. Després d'unes primeres prospeccions, l'equip de recerca va descartar la variable *llengua habitual* a l'hora de dur a terme l'anàlisi de l'EULC-03 i l'EULAND-04. Ara bé, quines són les anomalies que es detecten en la pregunta de llengua habitual de les enquestes esmentades?

3. La imprecisió del significat del terme «llengua habitual»

Els qüestionaris d'EUL inclouen una pregunta sobre el percentatge d'ús del català, el castellà i altres llengües que pot ser útil per a l'anàlisi dels resultats de la llengua habitual. La comparació del comportament d'ambdues variables en l'EULC-03 permet observar que, a grans trets, sembla cert que la llengua habitual es correspon amb la llengua o combinació de llengües més usades en termes percentuals (vegeu el gràfic 1).

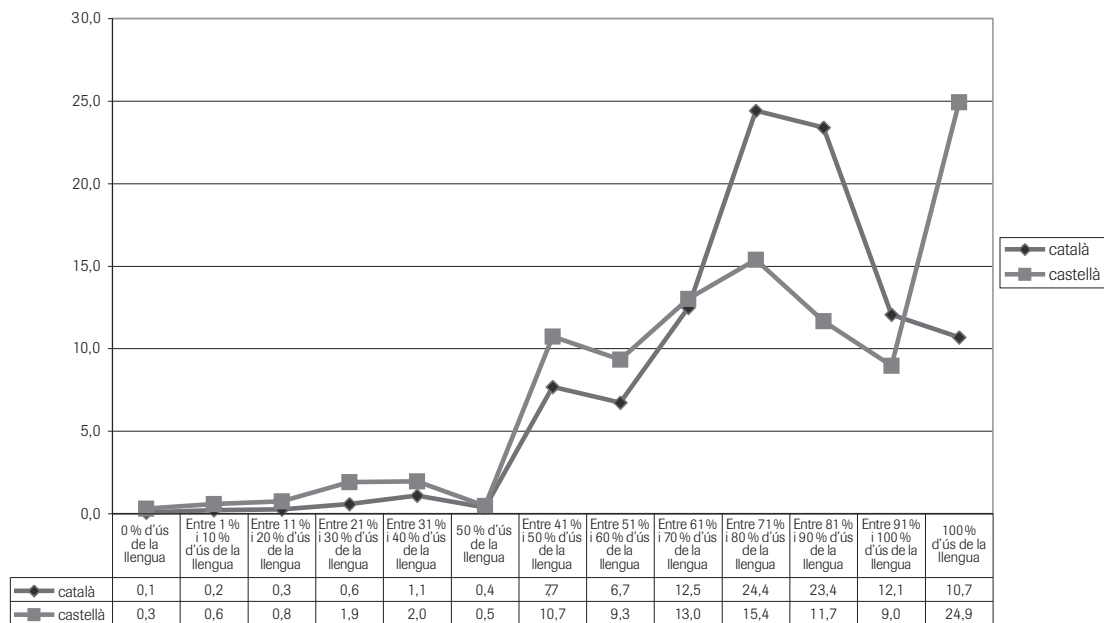
Tal com pot apreciar-se, el 97 % dels qui diuen tenir el català com a llengua habitual declaren parlar-lo com a mínim un 50 %, i el 94 % dels qui diuen tenir el castellà com a llengua habitual diuen parlar-lo almenys un 50 %.

Ara bé, aquestes coincidències generals amaguen diferències internes de certa importància entre els parlants de català i els de castellà com a llengua habitual. L'ús «habitual» del català es concentra prioritàriament entre el 71% i el 91%, mentre que la concentració principal d'ús de castellà se situa directament en el 100% d'aquest idioma. En altres mots, i si se'm permet el joc de paraules, l'ús *més habitual* del català es produeix en concurrència amb el castellà, mentre que l'esment del castellà com a llengua habitual tendeix a implicar —força més— unes pràctiques monolingües o quasi.

Un panorama similar és el que s'obté si s'analitzen com són les persones que es declaren usuàries habituals del català en funció del comportament que mostren en vuit contextos seleccionats a partir de diferents preguntes de l'enquesta. En termes generals (vegeu Vila, 2005, p. 135), es denominen *distants* els informants que fan un ús predominant o exclusiu del castellà en tots vuit contextos; els *ocasionals* són els qui diuen fer un ús predominant o exclusiu del català en la majoria, però no tots, dels contextos seleccionats; els *alternadors* són els qui usen àmpliament el català al costat del castellà en els diferents contextos; els *habituals* tendeixen a usar el català només o sobretot en la majoria d'àmbits, i els *mantenedors* són els qui par-

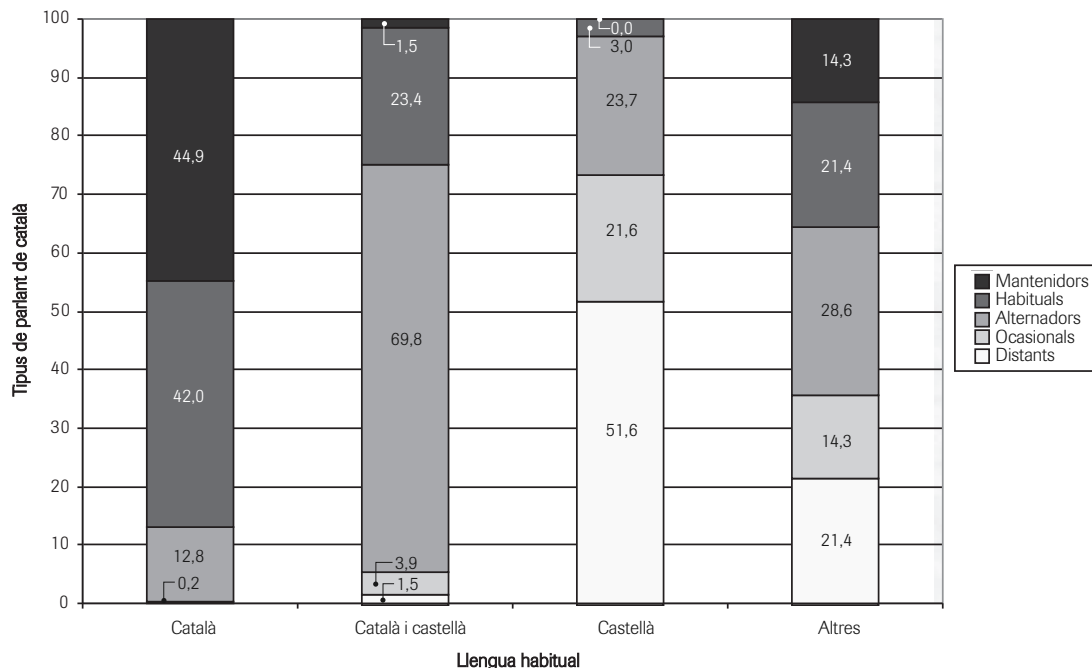
Gràfic 1

Ús de català dels catalanoparlants habituals i de castellà dels castellanoparlants habituals. Catalunya, 2003. Percentatges

Gràfic 2

Classificació dels grups de llengua habitual segons el tipus de parlant de català. Catalunya, 2003. Percentatges

len català en tots vuit contextos de manera exclusiva o predominant.

El gràfic 2 mostra com entre les persones que trien l'opció *català* en la pregunta de la llengua habitual hi ha una varietat considerable: la meitat són mantenidors, un 42% són habituals i gairebé un 13% són alternadors. Val a dir que totes tres característiques es retroben —en dimensions molt diferents— entre els qui diuen parlar les dues llengües habitualment i entre els parlants habituals d'altres llengües; de fet, els habituals —del català— i sobretot els alternadors són significatius entre els qui declaren usar el castellà de manera habitual.

En poques paraules: rere el rètol de *llengua habitual* hi ha unes pràctiques força més heterogènies del que podríem imaginar *a priori*. Els catalanoparlants habituals semblen usar la segona llengua força més que els castellanoparlants habituals. L'ús d'una mateixa etiqueta per a tots dos comportaments clarament entela aquesta diferència de partida.

4. La vinculació entre la llengua habitual i la llengua inicial

El fet que una pregunta categòrica aplegui comportaments heterogenis no és, en absolut, sorprenent, sinó una conseqüència

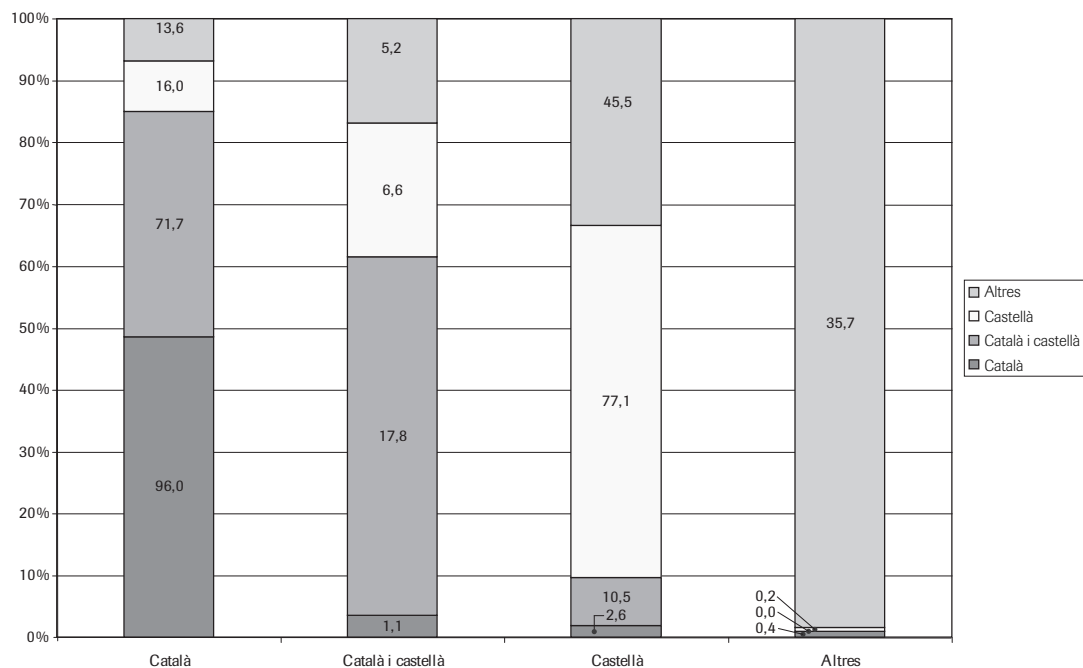
probablement inevitable del plantejament de la pregunta. Ara bé, l'heterogeneïtat de comportaments que s'amaga rere la pregunta de llengua habitual en les enquestes analitzades no és, ni de bon tros, la feblesa principal d'aquesta pregunta. La feblesa de la pregunta sembla trobar-se més aviat en la vinculació entre aquesta noció i altres nocions que li són properes.

En termes generals, hom detecta un grau de coincidència molt remarcable entre la llengua habitual i la llengua inicial (vegeu el gràfic 3). Aquesta coincidència és acusadíssima entre els catalanoparlants inicials, que declaren el català com a llengua habitual en un 96% dels casos. Els segueixen, en aquesta coincidència, els castellanoparlants inicials, que en un 77,1% dels casos declaren el castellà com a llengua habitual. La coincidència entre ambdues variables és molt més reduïda entre els parlants inicials d'altres llengües, que majoritàriament declaren el castellà com a llengua habitual, i entre els bilingües inicials català i castellà que, de manera molt predominant, tenen el català com a llengua habitual.

En altres mots, a primer cop d'ull, gairebé tots els catalanoparlants inicials i una gran majoria de castellanoparlants inicials —però no pas tots— tindrien per llengua habitual la llengua primera. Els bilingües enraonarien habitualment en català i els al·loglots, sobretot en castellà, llengües seguides de la llengua inicial respectiva.

Gràfic 3

Llengua habitual segons la llengua inicial. Catalunya, 2003. Percentatges

Les dimensions d'aquests canvis potser es perceben millor en termes comparatius si es redueixen a tres coeficients que permetin comparar l'atracció de parlants d'altres grups (coeficient d'atracció), el manteniment dels efectius propis (coeficient

de manteniment) i les pèrdues a favor d'altres llengües (coeficient de pèrdua); aquest darrer és, òbviament, complementari de l'anterior. Tots tres coeficients oscil·len entre 0 (mínim) i 1 (màxim) (vegeu la taula 1).

Taula 1

Coeficients d'atracció, de manteniment i de pèrdua⁴

Coeficient	Fórmula
Coeficient d'atracció	Nombre de parlants atrets reals / Nombre d'atrets potencials (= parlants inicials de L1 diferent)
Coeficient de manteniment	Nombre de parlants mantinguts / Nombre de parlants inicials
Coeficient de pèrdua	Nombre de parlants perduts / Nombre de parlants inicials

4. En essència, aquests coeficients podrien aplicar-se no sols a la parella llengua inicial-llengua habitual, sinó a un bon nombre de parelles, com ara llengua inicial-llengua a la llar, llengua inicial-llengua en un àmbit determinat. És per aquest motiu que convé especificar sempre a quines variables es fa referència quan es parla d'atracció, de manteniment i de pèrdua.

La taula 2 mostra com, d'acord amb les dades de l'EULC-03, en el pas de la llengua inicial a la llengua habitual, el català preservaria pràcticament tots els efectius i n'atrauria força; l'opció bilingüe de català i castellà perdria la gran majoria dels efectius, tot i que alhora en captaria de nous; el castellà tindria pèrdues importants i un coeficient d'atracció baix i, finalment, el grup d'al-

Taula 2

Coefficients d'atracció, de manteniment i de pèrdua de llengua inicial a llengua habitual

Coefficients	Català	Català i castellà	Castellà	Altres llengües	Total
Coefficient d'atracció	0,185	0,042	0,057	0,003	— ⁵
Coefficient de manteniment	0,960	0,178	0,771	0,357	0,820
Coefficient de pèrdua	0,040	0,822	0,229	0,643	0,180

tres llengües perdria quasi dos terços dels efectius i quasi no captaria ningú.

Alguns d'aquests resultats poden semblar raonables: tal és el cas, per exemple, del comportament dels parlants d'altres llengües, els quals, en un context allunyat de les comunitats originàries, han d'adoptar lògicament ja sigui el castellà, ja sigui el català, o totes dues llengües alhora, com a llengua d'ús habitual. Ara bé, qualsevol observador de la realitat sociolingüística catalana és conscient que la imatge que dibuixen les dades anteriors és excessivament optimista pel que fa al català. Senzillament, no és creïble que el 96 % dels catalanoparlants inicials (quasi 10 sobre 10!) declari el català com a llengua habitual, mentre que només el 77 % dels castellanoparlants inicials declari el castellà per llengua habitual. Si per llengua habitual s'entén la llengua usada en la gran majoria de les interaccions quotidianes, és senzillament fals que només hi hagi un 1,1 % de catalanoparlants inicials que usin habitualment el català i el castellà. Aquests resultats contradiuen obertament l'experiència quotidiana dels ciutadans de Catalunya. I això, agradi o no a l'analista, constitueix un problema de primer ordre, si no es vol contribuir a desacreditar les enquestes demolingüístiques de manera general. Cal, per tant, trobar alguna explicació a aquesta anomalia. I aquesta explicació sembla trobar-se en una altra dimensió lingüística: la de les representacions identitàries.

5. La llengua habitual en relació amb la llengua d'identificació

Simplificant el que s'ha vist en els dos apartats anteriors, ens trobem davant d'una situació paradoxal: d'una banda, sembla que els usuaris habituals del català parlen més l'altra llengua oficial del que ho fan els usuaris habituals de castellà; i de l'altra, els parlants

inicials de català diuen que aquesta és la seva llengua habitual pràcticament sempre, mentre que una bona part dels castellanoparlants declaren passar-se al català o al bilingüisme habitual.

L'anàlisi reposada d'aquests factors evoca de seguida una interferència dels factors identitaris. No podria ser que els catalanoparlants inicials, com a mínim, estiguessin interpretant la pregunta de llengua habitual més en termes d'identificació que no pas en termes d'ús real? Afortunadament, l'EUL inclou una pregunta denominada *llengua d'identificació* —«Quina és la seva llengua?»— que permet posar a prova aquesta hipòtesi.

La proximitat entre la llengua d'identificació i la llengua habitual resulta més que evident (vegeu el gràfic 4). De fet, gairebé no hi ha diferències entre les persones que s'identifiquen amb la llengua catalana i les que diuen que el català és la seva llengua habitual (95 %). La coincidència entre el castellà com a llengua d'identificació i com a llengua habitual també és elevadíssima (92 %). Més encara, la coincidència entre la llengua d'identificació i la llengua habitual esdevé l'opció predominant entre els al·loglots i fins i tot entre els bilingües català-castellà.

La proximitat entre ambdues variables resulta encara més acusada si hom es planteja les coses a l'inrevés: quina és la llengua d'identificació de cada grup de llengua habitual? Des d'aquesta perspectiva (vegeu el gràfic 5), encara que es detecta un retrocés lleu en el percentatge de coincidència pel que fa a la columna del català, la coincidència general s'incrementa en la resta de columnes, sobretot en les minoritàries: el 76,8 % dels qui tenen per habitual alguna altra llengua també s'hi identifiquen, i el 44,3 % dels qui tenen per llengua habitual el català i el castellà també s'identifiquen amb els dos idiomes alhora.

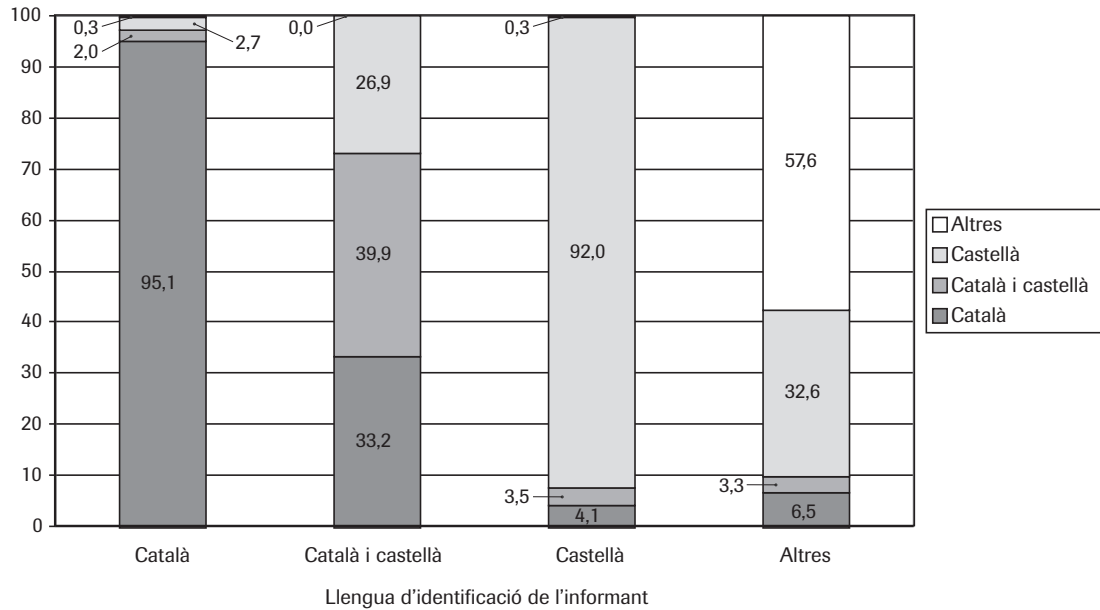
En poques paraules: hom detecta una associació fortíssima entre la llengua amb què els parlants s'identifiquen i la llengua que declaren com a habitual, que en el cas dels qui s'identifiquen amb català o amb castellà supera el 90 % dels casos.

Hi ha diverses tècniques estadístiques per mesurar la relació entre ambdues variables. Per començar, i atesa la natura qualitativa de les dades, es pot usar l'anàlisi de correspondències. Aplicada a ambdues variables, i tal com mostra el gràfic 6, aquesta

5. Òbviament, no hi pot haver atracció de nous parlants provinents de fora de la mostra.

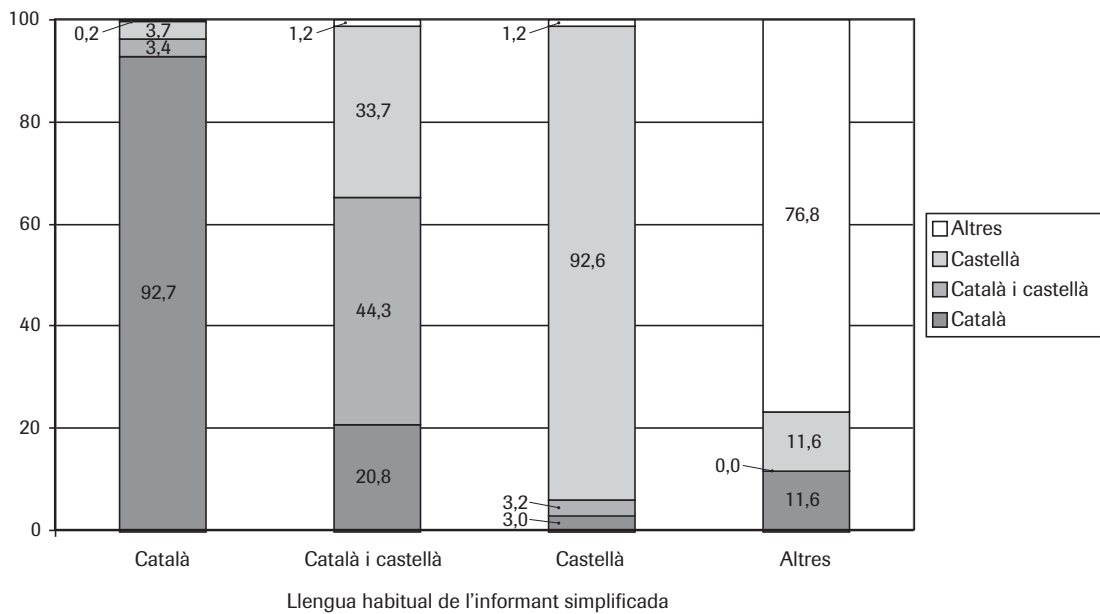
Gràfic 4

Llengua habitual segons la llengua d'identificació. Catalunya, 2003. Percentatges

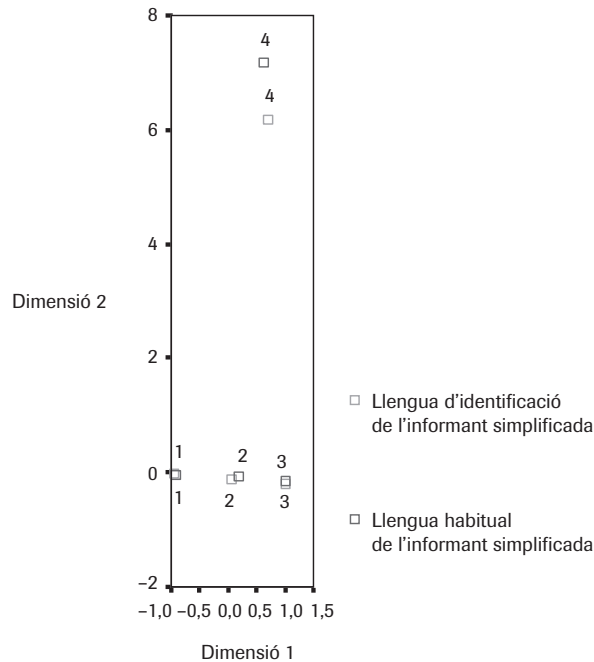

Gràfic 5

Llengua d'identificació segons la llengua habitual. Catalunya, 2003. Percentatges

Gràfic 6

Anàlisi de correspondències entre les variables *llengua habitual* i *llengua d'identificació*

FONT: Elaboració pròpia de l'EULC-03.

tècnica palesa la relació estretíssima⁶ que mantenen, en tant que llengua d'identificació i habitual, el català (1), el català i el castellà (2), el castellà (3) i les altres llengües (4).⁷ De fet, només entre els parlants d'altres llengües la coincidència pot ser considerada una mica més petita.

Si se suprimeixen els al·loglots de l'anàlisi, l'operació no introdueix gaires modificacions a la lectura ja establerta. Tal com pot apreciar-se en el gràfic 7, novament hi ha una superposició estretíssima entre les categories *català* com a llengua habitual i com a llengua d'identificació, una superposició que es repeteix en el cas de la categoria *castellà* fins i tot amb més precisió. Només es detecta una distància lleu entre la posició de les categories *català* i *castellà*.

Cal tenir en compte que aquesta superposició tan marcada no sembla detectar-se entre cap altre parell de variables, per més que s'assemblin entre elles. Així, per exemple, tot i la proximitat ja indicada anteriorment, no hi ha una superposició comparable en el cas de la parella llengua inicial i llengua habitual.⁸ Tal com mostra el gràfic 8, en aquest cas hom detecta una certa distància —modesta, però perceptible— entre les categories d'ambdues variables, una distància que de nou resulta especialment perceptible en el cas de les dues categories català i castellà.

Per mirar de dur una mica enllà aquesta anàlisi, les variables qualitatives es poden convertir en variables quantitatives polaritzades (català = 1, català i castellà = 2, castellà = 3, altres llengües = 4). Aquesta operació permet aplicar-hi una anàlisi de correlacions que, si bé s'ha de prendre amb cautela pel nombre

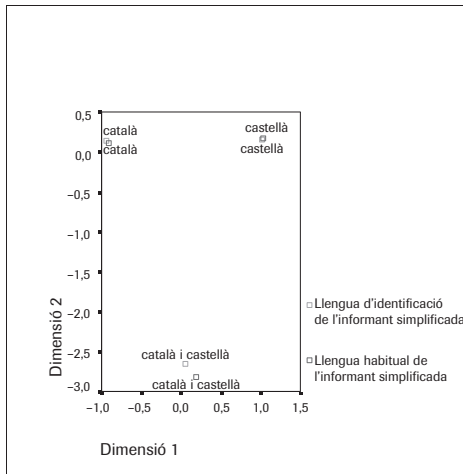
6. $p < 0,001$.

7. Cal recordar que, com més propers apareixen en el gràfic els símbols de cada categoria, més similars en són els components. En aquest cas, pràcticament coincideixen totes les categories.

8. $p > 0,001$.

Gràfic 7

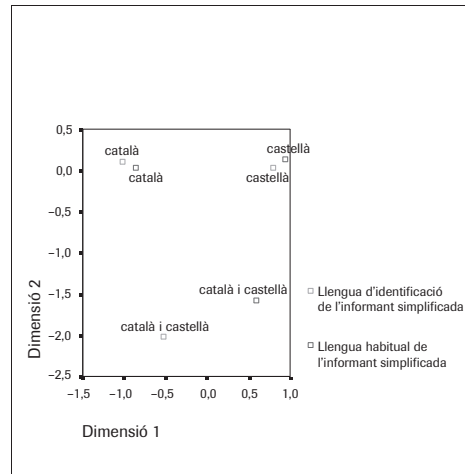
Anàlisi de correspondències entre les categories català, castellà i català i castellà de les variables llengua habitual i llengua d'identificació

FONT: Elaboració pròpia de l'EULC-03.

Gràfic 8

Anàlisi de correspondències entre les categories català, castellà i català i castellà de les variables llengua habitual i llengua inicial

FONT: Elaboració pròpia de l'EULC-03.

escàs de categories que s'empren, no deixa de ser il·lustrativa de la relació que hi ha.

Aquesta operació té alguna sorpresa. En principi, la correlació entre llengua habitual i llengua d'identificació resulta significativa ($p < 0,001$), tot i que només assoleix un migrat $r = 0,310$. Ara bé, aquests resultats baixos semblen atribuïbles als parlants d'altres llengües, el comportament dels quals ja ha quedat clar que era un xic idiosincràtic —entre altres coses, a causa probablement de l'heterogeneïtat interna.

Les coses canvien de manera fulgurant si es lleven els al·loglots de l'anàlisi. De fet, la correlació entre les dues varia-

bles salta a una $r = 0,902$ (vegeu la taula 3), certament espectacular.

En aquestes condicions, no resulta gens estrany que l'anàlisi de regressió resulti igualment contundent, amb una R^2 de 81,4%.

Hi ha més elements que confirmen que les variables *llengua d'identificació* i *llengua habitual* responen, en el fons, a una única realitat. S'ha dut a terme una anàlisi de regressió múltiple (*step-wise*) amb l'objectiu de conèixer la relació entre les tres variables en joc, prenent la llengua inicial com a variable dependent i les altres dues com a variables independents. Aquesta tècnica permet mesurar fins a quin punt l'addició de noves variables permet

Taula 3

Correlació entre la llengua habitual i la llengua d'identificació sense la categoria altres llengües

Llengua d'identificació de l'informant simplificada		
Llengua habitual de l'informant simplificada	Correlació de Pearson	0,902 ⁹
	Significació (bilateral)	0,000
	N	5.361

9. La correlació és significativa al nivell 0,01 (bilateral).

explicar més bé la relació de dependència entre dues variables donades. Els resultats són, en aquest sentit, contundents: la llengua habitual i la d'identificació són tan semblants entre elles que l'addició de la primera resulta irrellevant a l'hora de predir la llengua inicial dels informants. Això explica que el model seleccionat finalment per a l'anàlisi de regressió es limiti només a una variable, la d'identificació.

6. La relació entre la llengua habitual i la llengua d'identificació als altres territoris

A Catalunya, doncs, les categories *llengua d'identificació* i *llengua habitual* es mostren molt properes. Ara bé, podria ser aquest un tret exclusiu del panorama sociolingüístic del Principat? Per verificar-ho, s'ha fet l'anàlisi de correspondències entre llengua habitual i llengua d'identificació en altres indrets de l'àrea lingüística catalana.¹⁰

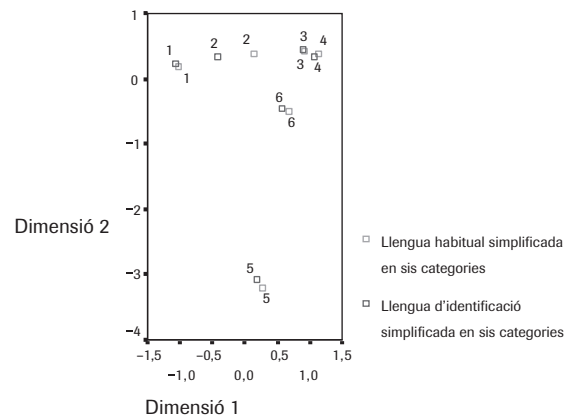
De tots els territoris del domini, Andorra és el més complex en termes demolingüístics: d'una banda, la majoria de la població és nascuda a l'estranger i, de l'altra, s'hi poden identificar almenys sis grans llengües o combinacions lingüístiques: català (1), català i castellà (2), castellà (3), portuguès (4), francès (5) i altres (6).¹¹ Aquesta diversitat de partida resulta interessant perquè permet que, *a priori* si més no, hi hagi col·lectius que entenguin de manera diferent les dues variables en estudi.

Doncs bé, tot i aquesta dispersió, la proximitat entre les categories de les dues variables analitzades torna a ser espectacular pràcticament en tots els casos (vegeu el gràfic 9). Els catalanoparlants inicials declaren el català com a llengua habitual, i el mateix s'esdevé amb els castellanoparlants, els lusoparlants, els francoparlants i els englobats en el grup d'altres llengües. La coincidència entre les dues variables es torna a confirmar a bastament.¹²

Val a dir que només en un grup no es reproduceix la coincidència entre les categories de llengua habitual i d'identificació, i és en el grup dels bilingües català i castellà. Amb tot, cal relativitzar aquesta discrepància. D'una banda, aquest és, per definició, el grup menys estable dels analitzats, atès que es tracta d'un

Gràfic 9

Anàlisi de correspondències entre llengua d'identificació i llengua habitual a Andorra

FONT: EULAND-04.

col·lectiu intermedi entre els catalanoparlants i els castellanoparlants. D'altra banda, cal tenir en compte que, en la mostra d'Andorra, aquest col·lectiu era molt reduït: sobre una mostra ponderada de $n = 652$, només set informants (és a dir, l'1,1 %) van triar l'opció bilingüe català i castellà com a llengua d'identificació, i només divuit individus (2,8 % del total) van declarar les dues llengües com a llengua habitual. No cal dir fins a quin punt cal ser cautelós a l'hora d'extreure conclusions d'uns col·lectius tan migrats, que un sol error de codificació hauria pogut modificar substancialment.¹³

Els resultats de posar en relació aquestes dues variables a la resta de territoris analitzats és molt similar a l'exposat.¹⁴ A la Franja, les categories *català* de llengua d'identificació i de llengua habitual coincideixen; les de *castellà* estan a tocar; l'opció *bilingüe català i castellà* se situa molt a prop, i només hi ha distància entre les opcions d'*altres llengües*. Més impactant és potser que la mateixa tendència a la proximitat entre variables es repeteixi als territoris on el català està àmpliament minoritzat: a la Catalunya del Nord, la llengua habitual i d'identificació coincideixen absolutament per al *francès*, són molt properes per al *català* i les *altres llengües*, i només mostren certa distància en el cas de l'opció *bilingüe català i francès*. A l'Alguer, les dues categories

10. No s'han pogut fer les anàlisis pertinents per al País Valencià.

11. Inclosos en altres hi ha no sols les altres llengües, sinó les múltiples combinacions entre les anteriors, com ara català i portuguès, francès i portuguès, castellà i francès, etc.

12. El coeficient de correlació per a llengua habitual independent i llengua d'identificació dependent és 0,795619. Pel que fa a la regressió, el model obtingut és llengua d'identificació = 0,660833 + 0,811137 × llengua habitual. Amb la llengua habitual dependent i la d'identificació dependent, el model obtingut és llengua habitual = 0,453698 + 0,780397 × llengua d'identificació.

13. Com a punt de comparació, cal tenir en compte que el grup següent per nombre d'efectius, en ordre ascendent, és força més nombrós: es tracta del grup d'altres llengües (tant d'identificació com habitual), compost per 39 informants.

14. En tots els encreuaments, la χ^2 prèvia a l'anàlisi de correspondències té $p < 0,001$.

d'*italià* també se sobreposen totalment; les categories de *català* com a llengua habitual i com a llengua d'identificació estan a tocar, i només hi ha certa distància entre llengües d'identificació i habitual en el cas d'*altres llengües*.

En poques paraules: igual que passa a Catalunya, a la major part del domini lingüístic català, les preguntes sobre llengua habitual i llengua d'identificació mostren uns resultats molt pròxims.

7. La pregunta sobre la llengua habitual a les EUL 2003-2004: conclusions

Les enquestes de l'onada EUL 2003-2004 incloïen una pregunta sobre la llengua habitual concebuda en teoria per sintetitzar l'ús lingüístic dels parlants. Les anàlisis exposades en els apartats anteriors suggereixen que la variable *llengua habitual* construïda a partir d'aquesta pregunta mostra un comportament suspecte. En poques paraules:

1) La resposta a la pregunta sobre llengua habitual amaga una diversitat interna considerable pel que fa als usos lingüístics. A Catalunya, per exemple, el català habitual oculta un ús exclusiu d'aquesta llengua inferior al que es produeix rere el rètol de *castellà habitual*.

2) La interpretació de la noció *llengua habitual* presenta unes diferències segons els grups de llengua inicial que contradueixen el comportament lingüístic efectiu d'aquests grups. Així, a Catalunya, els catalanoparlants inicials gairebé mai no declaren el castellà com a llengua habitual (sola o en companyia) tot i usar-lo significativament, mentre que els castellanoparlants inicials sí que l'hi declaren tot i servir-se menys de la segona llengua.

3) La llengua habitual es comporta de manera molt semblant a la llengua d'identificació a tots els territoris analitzats, amb variacions lleus.

Aquesta darrera circumstància, és a dir, la coincidència entre la llengua habitual i la llengua d'identificació, obre el camí a una interpretació del fenomen descrit. En principi, els usos i les identifications són dues dimensions sociolingüístiques distintes, la qual cosa no implica pas que sempre hagin de ser distants l'una de l'altra. Certament, en una societat etnolingüísticament molt polaritzada en què els parlants de cada llengua fan vida essencialment en ambients lingüísticament homogenis pot haver-hi una forta coincidència entre aquestes dues variables —i encara, amb la llengua inicial. Ara bé, aquesta polarització no és pas una característica pròpia de les societats aquí analitzades, ja que els parlants de català estan àmpliament bilingüïtzats, conviuen estretament amb els parlants d'altres llengües i usen sovint els altres idiomes amb què estan en contacte.

Tot fa pensar, doncs, que els informants que han respost les enquestes de l'onada EUL 2003-2004 han interpretat la pregunta sobre la llengua habitual no pas en termes de pràctiques lingüístiques efectives, sinó més aviat en termes d'identificació, especialment en el cas dels catalanoparlants. És possible que, en comptes de contestar quina és la llengua que usen habitualment, els percentatges obtinguts es corresponguin més aviat amb el món dels desitjos i les aspiracions, i que indiquin quina és la llengua que *voldrien* usar habitualment, lògicament similar a la llengua que consideren «la seva».¹⁵

En tot cas, i en conseqüència, atesos tant els biaixos identificats com les discrepàncies internes entre grups lingüístics, sembla desaconsellable emprar la pregunta sobre la llengua habitual com a indicadora dels usos lingüístics. Si hom vol accedir als usos, sembla preferible fer-ho per altres vies com ara els percentatges d'ús o la combinació d'usos per contextos, que sembla que mostren menys interferència de variables de natura identitària.

Bibliografia

- BOIX I FUSTER, Emili; VILA I MORENO, F. Xavier (1998). *Sociolingüística de la llengua catalana*. Barcelona: Ariel.
- BRETXA I RIERA, Vanessa (2005). «Els mitjans de comunicació i Internet». A: TORRES, Joaquim [coord.]; VILA I MORENO, F. Xavier; FABÀ, Albert; BRETXA I RIERA, Vanessa. *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 145-170.
- BRETXA I RIERA, Vanessa; SOROLLA, Natxo; VILA I MORENO, F. Xavier (2006). «Els mitjans de comunicació: televisió, ràdio, premsa i Internet». A: TORRES, Joaquim [coord.]; VILA I MORENO, F. Xavier; FABÀ, Albert; BRETXA I RIERA, Vanessa; SOROLLA, Natxo; PRADILLA, Miquel Àngel. *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 131-160.
- CENTRE DE DOCUMENTACIÓ DE LA SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA (2005). *Dossier temàtic «La campanya "Dóna corda al català" (II) (abril-maig 2005)»* [en línia]. Barcelona: Centre de Documentació de la Secretaria de Política Lingüística. <<http://www6.gencat.net/llengcat/cds/docs/mono33.doc>>

15. Una pregunta que resta oberta és com cal entendre exactament la variable *llengua d'identificació*. Aquest és, però, tot un altre tema, clarament lligat amb les actituds, les representacions i les percepcions identitàries, en el qual no entrarem aquí.

- FABÀ, Albert (2005). «Usos lingüístics i grups identitaris. Preferències i opinions lingüístiques». A: TORRES, Joaquim [coord.]; VILA I MORENO, Francesc Xavier; FABÀ, Albert; BRETXA I RIERA, Vanessa. *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 171-212.
- (2006). «Usos lingüístics i grups identitaris. Opinions lingüístiques». A: TORRES, Joaquim [coord.]; VILA I MORENO, F. Xavier; FABÀ, Albert; BRETXA I RIERA, Vanessa; SOROLLA, Natxo; PRADILLA, Miquel Àngel. *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 161-182.
- TORRES, Joaquim [coord.]; VILA I MORENO, F. Xavier; FABÀ, Albert; BRETXA I RIERA, Vanessa (2005). *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística.
- VILA I MORENO, F. Xavier (2004). «De l'ús al coneixement: algunes reflexions sobre la promoció de la llengua al sistema educatiu». A: VALLVERDÚ, Francesc [ed.]. *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Vic (17 i 18 d'octubre de 2003)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans; Vic: Universitat de Vic: Ajuntament de Vic, p. 149-177.
- (2005). «Els usos lingüístics interpersonals fora de la llar. Els usos lingüístics en general». A: TORRES, Joaquim [coord.]; VILA I MORENO, F. Xavier; FABÀ, Albert; BRETXA I RIERA, Vanessa. *Estadística sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 109-143.
- (2006). «Els usos lingüístics en general a Andorra. Els usos interpersonals fora de la llar». A: TORRES, Joaquim [coord.]; VILA I MORENO, F. Xavier; FABÀ, Albert; BRETXA I RIERA, Vanessa; SOROLLA, Natxo; PRADILLA, Miquel Àngel. *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004. Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Vicepresidència. Secretaria de Política Lingüística, p. 99-129.